

У спеціалізовану вчену раду Д 26.459.01 в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, доцента

Олексюка Василя Петровича

на дисертаційне дослідження **Лупаренко Лілії Анатоліївни** на тему

"Використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях", поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті

Актуальність теми дисертації. Нині визначальною рисою розвитку України є процеси європейської інтеграції. Вони передбачають зближення та взаємопроникнення політичних, економічних, соціальних, освітніх та наукових галузей життєдіяльності суспільства. За таких умов особливої ваги набувають проблеми підтримки наукових досліджень, які, серед іншого, передбачають інформаційний супровід процесу подання, рецензування, оприлюднення та забезпечення доступу до результатів наукових досліджень. Особливо актуально зазначені проблеми постають перед науковцями у галузі педагогічних наук, адже саме їх напрацювання є базою для розвитку і підготовки майбутніх поколінь для життя у глобальному цифровому світі.

Як наслідок сьогодні спостерігаємо активне створення та впровадження закладами вищої освіти (ЗВО) та науковими установами цифрових сховищ та архівів на основі відкритих або комерційних бібліотечних платформ. Проте зазначені засоби призначені лише для забезпечення доступу до результатів наукових досліджень. Поряд з цим особливої уваги потребує теоретико-методологічне обґрунтування, побудова моделей, впровадження інформаційних систем, які б забезпечували інформаційний супровід усього редакційно-видавничого процесу. Такі завдання реалізують електронні журнальні системи. Враховуючи сучасний соціально-економічний стан держави в цілому та науки зокрема, особливо актуальним вбачаємо дослідження можливостей застосування електронних відкритих журнальних систем (ЕВЖС). Нині розроблено чимало програмних платформ цього класу, різноманітних за реалізацією, призначенням, функціональними можливостями, що забезпечують організацію та децентралізоване, дистанційне управління процесами подання, рецензування, літературного редагування, коригування, макетування та публікації статей з подальшим їх збереженням, поширенням та індексуванням у мережі Інтернет.

Проте, на нашу думку, основною проблемою є не лише технічне встановлення та конфігурування системи, а її впровадження, що передбачає розв'язання значної кількості організаційно-технічних та методичних завдань. Як показує досвід використання подібних систем, як у ЗВО, так і в наукових установах стримується як об'єктивними (недостатнє забезпечення апаратно-програмною базою; не сформованість редакційного колективу однодумців, відсутність якісних публікацій), так і суб'єктивними чинниками

(прихильність науковців до традиційних засобів поширення результатів досліджень, а також певна недовіра до новацій загалом та електронних систем зокрема). Відповідно слід вважати, що дисертація Лупаренко Лілії Анатоліївни є актуальним дослідженням. Його значущість полягає у зверненні авторки до важливої і затребуваної нині проблеми підвищення ефективності наукових досліджень шляхом застосування електронних відкритих журнальних систем; у тому, що здобувачці вдалося не лише систематизувати власний та колективний успішний досвід створення високорейтингового електронного видання, а й розробити методику розвитку ІКТ-компетентності наукових працівників щодо використання зазначених систем.

Рецензоване дослідження входить до планів науково-дослідної роботи Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України та підтверджує результативність колективних тем: "Система науково-організаційного і технологічного забезпечення розвитку мережі електронних бібліотек установ НАПН України" (ДР № 0112U000283); "Система інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу" (ДР № 0115U002234).

Обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації.

У дисертації здобувачкою виконано опрацювання значної кількості джерел. Аналіз такого значного обсягу літератури дав підстави формулювати обґрунтовані висновки. Основні положення та завдання дисертації сформульовані на основі сучасних теорій інформаційних систем, методологічних уявлень про науково-дослідну роботу та психолого-педагогічних концепцій навчання дорослих.

Дисертанткою правильно визначено наукову проблему, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Відповідно до гіпотези дослідження розв'язання основної проблеми дозволить підвищити рівень ІКТ-компетентності науково-педагогічних працівників щодо застосування сучасних електронних журнальних систем.

Досягненню поставленої мети та вирішенню поставлених перед дослідницею завдань слугував комплекс взаємопов'язаних методів, як загальнонаукових, так і емпіричних та статистичних.

Достовірність результатів і висновків дослідження забезпечується відповідністю обраних загальнонаукових, емпіричних, статистичних методів дослідження його меті і завданням, а також результатами педагогічного експерименту, які підтвердили гіпотезу дослідження про ефективність розробленої методики використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях.

Аналіз основного змісту дисертації. Структура роботи відповідає вимогам до дисертаційних досліджень. Вона складається з анотацій, списку публікацій здобувачки, переліку умовних позначень і скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань, з них 116 –

іноземних) та 22-ох додатків. Загальний обсяг дисертації – 359 сторінки, з них 208 сторінок основного тексту, в якому міститься 41 таблиця та 47 рисунків. Додатки містяться на 106 сторінках.

У першому розділі дисертації дисертанткою ретельно узагальнено та систематизовано термінологічний апарат, зокрема проаналізовано поняття відкритої освіти та відкритого доступу, наукового дослідження, ІКТ-компетентності.

Вагомим результатом першого розділу є добір та авторське тлумачення основного поняття "електронна відкрита журнальна система". У подальшому здобувачкою виконано добір груп критеріїв для вибору електронних відкритих журнальних систем – можливості управління контентом, наявність сервісів для адміністрування, особливості інтерфейсу користувача, підтримка та супровід платформи. На основі аналізу значної електронних журнальних систем Лупаренко Л.А. обґрунтовано обрала систему Open Journal Systems за програмну платформу для розгортання дослідних взірців дослідження. Забезпеченню актуальності і новизни результатів дисертації сприяло вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду використання платформи Open Journal Systems для інформаційно-комунікаційного підтримки науково-освітньої діяльності. Заслуговує на увагу аналіз власного досвіду здобувачки використання ЕВЖС Open Journal Systems у процесі створення та функціонування електронного журналу «Інформаційні технології і засоби навчання». Він супроводжується графічним поданням та наведенням статистичних даних, що підтверджує практичну значущість дослідження.

У другому розділі описано загальну методику дослідження, її методологічні основи та гіпотезу. Вважаю, що визначені здобувачкою нормативний, організаційно-комунікаційний, результативний критерії та відповідні їм показники ефективності використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях є коректними та обґрунтованими. Розвиваючи гіпотезу дослідження, Лупаренко Л.А. визначає критерії та показники оцінювання ІКТ-компетентності наукових працівників щодо використання ЕВЖС – аксіологічний, когнітивний, праксеологічний, адаптивний. Аналізуючи зміст розділу, слід підкреслити ще один вагомий здобуток – на основі власного досвіду та здобутків науковців інституту ІТЗН авторка формулює критерії добору наукових періодичних видань для включення в міжнародні наукометричні бази, зокрема до Web of Science та Scopus.

Систематизуючи усі запропоновані критерії Лупаренко Л.А. проектує організаційно-педагогічну модель використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях, що містить змістовий, технологічний, діагностико-рефлексивний та результативний блоки.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений розробленню організаційно-методичних підходів використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях. Продовжуючи систематизацію досвіду дисертантка описує процедуру впровадження електронного наукового журналу з

використанням ЕВЖС. Для кожного із етапів впровадження проекту авторкою визначено основних виконавців та конкретизовано їх завдання.

Розв'язуючи одне з основних завдань дослідження Лупаренко Л.А., проектує компоненти методичної використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях. Здобувачкою вдало визначено змістовні лінії навчання згідно запропонованої методики: теоретичні аспекти використання ІКТ у процесі науково-інформаційного обміну, програмне забезпечення для створення та підтримування електронних журналів, подання результатів науково-педагогічних досліджень засобами платформи Open Journal Systems, організація редакційно-видавничого процесу з використанням системи Open Journal Systems, адміністрування та управління ЕВЖС на основі Open Journal Systems. Вдалим підходом при визначенні змісту підготовки є його інваріантна частина та диференціація навчального матеріалу за напрямками, що відповідають повноваженням та професійним обов'язкам науково-педагогічних працівників: читач, автор, рецензент, редактор, адміністратор та менеджер журналу. Врахувавши спроектовану модель розвитку ІКТ-компетентностей, Лупаренко Л.А. визначає вимоги до знань та умінь слухачів визначених напрямів. Для конкретизації процесу навчання у третьому розділі детально описано зміст і методику навчання інваріантної теми, яка стосується подання результатів науково-педагогічних досліджень з використанням ЕВЖС Open Journal Systems. Позитивним аспектом дослідження є практична підготовка науково-педагогічних працівників, зокрема робота з їх статтями, використання систем антиплагіату, створення та наповнення їх профілів у наукометричних та реферативних БД, розгляд прикладів недобросовісних (хижацьких) видань тощо.

У *четвертому розділі* дисертації здобувачкою кваліфіковано підготовлено і проведено дослідно-експериментальну частину роботи, яка здійснювалася впродовж дев'яти років та передбачала виконання значної кількості завдань та застосування різних методів науково-педагогічного дослідження. Оцінювання ефективності запропонованих моделей та розробленої на їх основі методики здійснювалося за допомогою бесід, спостережень, анкетування, тестування, самостійної роботи, аналіз виконаних науково-педагогічними працівниками індивідуально-дослідних завдань.

Статистична достовірність результатів формульованого етапу педагогічного експерименту щодо визначення рівнів розвитку ІКТ-компетентностей учасників експериментальної групи і контрольної групи були верифіковані за методом кутового перетворення Фішера, який підтвердив основну гіпотезу дослідження. З метою перевірки результативності авторської методики здобувачкою був проведений інформаційно-аналітичний моніторинг наукових журналів НАПН України, що працюють на базі платформи Open Journal Systems. Отримані об'єктивні показники демонструють, суттєву позитивну відмінність у значеннях наукометричних показників дослідного зразка електронного наукового журналу "Інформаційні технології та засоби навчання" від

показників інших видань НАПН України, що функціонують на основі платформи Open Journal Systems.

Загальні висновки дисертації є чіткими, завершеними та вагомими, вони сформульовані відповідно до поставлених завдань та результатів проведеного педагогічного експерименту.

Додатки до дисертаційної дослідження містять значну кількість матеріалу стосовно аналізу теоретичних основ дослідження, реалізації його практичних завдань та проведення педагогічного експерименту.

Основні результати дослідження відображено у 38 наукових працях: 2 посібниках; 2 рекомендаціях; 1 навчальній програмі; 13 статтях у фахових виданнях, з яких 5 статей індексуються Web of Science; 20 статтях у збірниках матеріалів і тез наукових конференцій, з яких 1 стаття у закордонному науковому виданні, що індексується Scopus.

Результати дисертаційного дослідження Лупаренко Л.А. доповідались і знайшли схвалення на понад 20-ти Всеукраїнських та міжнародних конференціях. Основні положення дослідження апробовано на методологічних семінарах та тренінгах для наукових і науково-педагогічних працівників.

Аналіз публікацій за темою дисертації дає підстави стверджувати, що в опублікованих працях здобувачки повністю висвітлено положення і результати дослідження. Зміст і характер публікацій свідчить про їх високий науково-методичний рівень.

Основні результати дослідження впроваджено в практику роботи 4-ох науково-дослідних інститутів та закладів вищої освіти України, про що свідчать відповідні акти і довідки.

Автореферат дисертації Лупаренко Лілії Анатоліївни відповідає вимогам, повністю відображає змісту і структуру дисертаційної роботи, дає чітке розуміння про зміст проведеного дослідження, його наукові і практичні результати, містить основні наукові здобутки, пропозиції та висновки.

Наукова новизна і практичне значення дослідження.

Отримані здобувачкою є актуальними, сприяють підвищенню якості та результативності наукових досліджень. Найбільш вагомими науковими результатами Лупаренко Л.А. вважаємо:

– розроблення організаційно-педагогічної моделі використання ЕВЖС у науково-педагогічних дослідженнях та модель формування ІКТ-компетентності наукових працівників стосовно використання зазначених систем;

– визначення відповідно до моделей критеріїв і показники ефективності використання ЕВЖС та рівнів сформованості ІКТ-компетентностей щодо їх застосування;

– обґрунтування та розроблення процедури впровадження електронного наукового журналу з використанням ЕВЖС;

Зазначені теоретичні положення, знайшли практичну реалізацію у практиці роботи науково-дослідних інститутів та ЗВО. Зокрема, здобувачкою здійснено:

– налаштування ЕВЖС Open Journal Systems для забезпечення функціонування дослідного зразка електронного наукового фахового видання "Інформаційні технології і засоби навчання"; розроблено дизайн сайту і редакційну політику журналу, забезпечено його технічне підтримування; забезпечено індексування наукометричними базами даних (зокрема Web of Science);

– розроблення методики використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях, зокрема підготовлено рекомендації для наукових працівників, запропоновано навчальну програму для підвищення їх кваліфікації, укладено навчально-методичний посібник "Електронні відкриті журнальні системи в науково-педагогічних дослідженнях", розроблено модуль дисципліни "Наукові електронні комунікації та відкриті журнальні системи" освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії за спеціалізацією "Інформаційно-комунікаційні технології в освіті".

Дискусійні положення, зауваження і побажання.

1. У параграфі 2.2 здобувачкою проведено опис експертного оцінювання з метою визначення критеріїв і показників ефективності використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях. Як видно з додатку Д.1 експерти ранжують пропоновані їм показники одними і тими ж балами. У цьому випадку для визначення коефіцієнта конкордації слід використовувати модифіковану формулу:

$$W = \frac{12 \sum_{j=1}^m R_{ij} - \frac{\sum R_{ij}^2}{n}}{m^2(n^3 - n) - m \sum_{k=1}^z (B_k^3 - B_k)}$$

де R_{ij} – оцінка i -го критерію, виставлена j -им експертом, B – кількість однакових балів, виставлених k -тим експертом, n – кількість критеріїв, m – кількість експертів.

2. На узагальнювальному етапі впровадження електронного наукового журналу з використанням ЕВЖС (параграф 3.1) здобувачка слушно пропонує здійснювати збереження наукового контенту журналу у відкритих архівах та інституційних репозитаріях. Як побажання можна висловити думку, що доречним було б дослідження можливостей інтеграції ЕВЖС, з платформами, що забезпечують функціонування інституційних репозитаріїв. Одним із засобів інтеграції є протокол збирання метаданих OAI-MHR.

3. У процесі аналізу результатів формувального етапу експерименту (4.2) було б за доречне врахувати, що учасники контрольної групи не лише не навчалися за пропонованою авторською методикою, а й систематично не опрацьовували матеріал за програмою "Електронні відкриті журнальні системи в науково-педагогічних дослідженнях". Наприклад, на сторінці 193 зазначено: "до контрольної групи (КГ) входили наукові працівники, які мали змогу використовувати у своїй діяльності

розроблені навчально-методичні та інструктивні матеріали, відвідувати окремі семінари, отримувати знання самостійно з будь-яких джерел". Діагностування рівнів сформованості когнітивного та операційно-діяльнісного компонента ІКТ-компетентності здійснювалося методом тестування. Проте, як показує аналіз тестових завдань, наведених у додатку Т, вони стосувалися специфічного понятійно-термінологічного апарату та функціональних можливостей ЕВЖС, з якими учасники КГ не були ознайомлені.

4. У тексті дисертації зрідка зустрічаються не суттєві огріхи орфографічного, пунктуаційного та стилістичного характеру.

Зазначені недоліки не зменшують наукову новизну та практичну значущість дисертаційного дослідження, а також не впливають на позитивну оцінку його в цілому.

ВИСНОВОК

Вірогідність результатів дослідження, їх наукова новизна та практична значущість досить аргументовані та не викликають сумнівів. У дисертаційному дослідженні виконана значна теоретична і практична робота, досить глибоко вивчено стан проблеми застосування електронних відкритих журнальних систем. Результати дослідження мають суттєве значення для розвитку вітчизняної науки, зокрема для підвищення ефективності наукових досліджень та оприлюднення їх результатів.

На основі аналізу теоретичної, прикладної та експериментальної складових дослідження, що викладені у дисертації, авторефераті та публікаціях здобувачки вважаю, що дисертаційна робота Лупаренко Лілії Анатоліївни "Використання електронних відкритих журнальних систем у науково-педагогічних дослідженнях" є завершеним самостійним дослідженням на актуальну тему, визначає напрями подальших досліджень у галузі застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці. одержані результати мають суттєве значення для педагогічної науки і практики.

Дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за №567 (зі змінами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015 року), а її автор Лупаренко Лілія Анатоліївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри інформатики та методики її навчання

Тернопільського

педагогічного

Володимира Гнатюка

університету

В. П. Олексюк

Підпис 7
з а с в і д ч у ю
Начальник відділу кадрів